

[Συνέντευξη του Μάκη Προβατά στον Δημήτρη Φύσσα για το βιβλίο «Στον τρίτο βράχο από τον Ήλιο»]

[...]

Πώς ξεκίνησε, Μάκη, η ιδέα του βιβλίου;

Η ιδέα και η πρόταση ήταν του κυρίου Νανόπουλου. Όμως, η ιστορία για το πώς αποφασίστηκε να γραφτεί αυτό το «Στον τρίτο βράχο από τον Ήλιο» είναι ιδιαίτερη και παράξενη και συνδέεται με μια ιστορική στιγμή της επιστήμης: την ανακάλυψη του μποζονίου Higgs. Με τον καθηγητή δεν γνωριζόμασταν ιδιαίτερα, απλά του είχα πάρει κάποιες τηλεφωνικές συνεντεύξεις για τον ΒΗΜΑ fm και μια-δυο φορές είχε έρθει στο στούντιο.

Την Παρασκευή 9 Δεκεμβρίου του 2011, την ώρα που έκανα βραδινή εκπομπή, ξαφνικά με πήρε στο κινητό. Είπα στον ηχολήπτη να βάλει τραγούδι και του απάντησα. Ακολούθησε ο εξής διάλογος: «Μάκη, άκου γιατί σου τηλεφωνώ. Είμαι στη Νέα Υόρκη και πριν λίγο ήρθε σε όλους τους θεωρητικούς φυσικούς επείγον mail από το CERN. Μεθαύριο Τρίτη, 13 του μηνός, θα κάνουν μια πολύ σημαντική ανακοίνωση. Παρότι δεν το λένε, είμαι 1.000% σίγουρος ότι βρήκαν το μποζόνιο Higgs».

Ενώ ήξερα την απάντηση, τον ρώτησα λίγο αμήχανα: «Πώς νιώθετε;». Όλη μου την επιστημονική ζωή την έχω βασίσει στο να βρεθεί αυτό το σωματίδιο και κυρίως με τα χαρακτηριστικά που προβλέψαμε από το 1976. Είμαι τόσο βέβαιος ότι αυτό θα ανακοινώσουν, που σε πήρα να το πεις πρώτος στην εκπομπή για να είναι καταγεγραμμένη ανακοίνωση στην Ελλάδα πριν και από το CERN.

Ήταν τόση η αμηχανία μου, που ρώτησα τον άνθρωπο που είχε γράψει πριν 35 χρόνια για το μποζόνιο Higgs ένα από τα πιο διάσημα paper (: επιστημονική εργασία, δημοσίευση) της Φυσικής: «Να το πω στον αέρα ως απόλυτα βέβαιο;»

«Μάκη, αν δεν ανακοινώσουν αυτό, εγώ από την Τρίτη αλλάζω επάγγελμα, θα γίνω ψαράς. Σε κλείνω τώρα. Την Τρίτη θα είμαι στην Ελλάδα».

Είπα λοιπόν στην εκπομπή για το τι θα ανακοινώσει το CERN και μάλιστα το έκανα με τη σιγουριά που μου είχε περάσει ο Δ. Νανόπουλος. Ξαφνικά

σκέφτηκα να του έπαιρνα μια συνέντευξη για το «Βήμα». Πήρα μέσα στη νύχτα τον διευθυντή, τον Α. Καρακούση, και προφανώς μου είπε να του πάρω συνέντευξη. Τελικά δώσαμε ραντεβού στη «Μεγάλη Βρετάνια», την Τρίτη 13 Δεκεμβρίου, στις 3 το μεσημέρι, μετά την ανακοίνωση, που θα την έβλεπε μέσω ίντερνετ.

Φυσικά, η ανακοίνωση έλεγε στην ουσία αυτό που μου είχε πει ο Δ. Νανόπουλος. Για την ιστορία, το μποζόνιο Higgs ανακοινώθηκε και τυπικά ότι βρέθηκε το ίδιο καλοκαίρι, αφού έκαναν λίγα πειράματα ακόμα και, δύο χρόνια αργότερα, ο Higgs, παραλαμβάνοντας το Νόμπελ, έκλεισε την ομιλία του αναφερόμενος στο paper του Νανόπουλου.

Η συνέντευξη δημοσιεύτηκε την Κυριακή 18 Δεκεμβρίου με τίτλο κάτι που μου είχε πει: «Άξιζε να το ζήσουν ο Θαλής, ο Πυθαγόρας, ο Δημόκριτος...» Τη Δευτέρα το μεσημέρι με ξανακάλεσε: «Μάκη, μου άρεσε πολύ η συνέντευξη. Θέλω να σου προτείνω κάτι που σκέφτηκα. Μου έχουν πει διάφοροι, κυρίως στην Αμερική, να γράψουν τη βιογραφία μου και διάφορα τέτοια. Δεν νομίζω ότι η ζωή μου έχει ιδιαίτερη σημασία. Όμως, τώρα, μετά την ανακοίνωση για το Higgs, θα μου άρεσε η ιδέα να γράψουμε ένα βιβλίο μαζί, περίπου όπως οι συνεντεύξεις μας. Θέλεις;». Αυτό που είχε μεγάλη πλάκα ήταν ότι αμέσως μόλις με ρώτησε, έκλεισε το κινητό μου και φάνηκε σα να του το έκλεισα παρεξηγημένος. Τρέχοντας βγήκα έξω από το κτίριο που ήμουν και δεν είχε σήμα, τον ξανακάλεσα και του είπα «Εννοείται ναι... Θέλω πάρα πολύ να το γράψουμε». Ξεκινήσαμε τις πρώτες μέρες του Ιανουαρίου του 2012.

Γράψατε πραγματικά μαζί το βιβλίο; Ποιος ήταν ο ρόλος του καθενός; Σε τι διαφέρει ο δικός σου ρόλος από του ghost writer;

Στην πραγματικότητα το βιβλίο είναι το αποτέλεσμα σαράντα τριών συναντήσεων, πάνω από εκατό ώρες συζήτησης. Το γράψιμο ολόκληρου του βιβλίου ήταν δική μου δουλειά, αφού προφανώς αυτή δεν είναι δουλειά με την οποία θα μπορούσε ή θα είχε χρόνο να ασχοληθεί ο Δημήτρης Νανόπουλος. Μαζί κρίναμε ότι δεν είχε κάποιο νόημα το βιβλίο να γίνει με τη μορφή

«ερώτηση-απάντηση», αλλά να γίνει κείμενο ροής. Άλλωστε, προφανώς τα βιογραφικά και τα επιστημονικά στοιχεία είναι του κυρίου Νανόπουλου, και τα ιστορικά γεγονότα στην αρχή κάθε κεφαλαίου, είναι δικά μου. Όλα τα υπόλοιπα «τα γράψαμε μαζί, αφού δεν είχαμε την παραμικρή διαφορά απόψεων», όπως λέει και ο κύριος Νανόπουλος στις παρουσιάσεις του βιβλίου.

Πώς, πού και για πόσο συνεργαστήκατε;

Η πρώτη μας συνάντηση έγινε στο κτίριο του ιδρύματος Ωνάση στη Διονυσίου Αρεοπαγίτου, όπου ο Δ. Νανόπουλος είναι μέλος του Δ.Σ. Καθίσαμε σε ένα μικρό τραπεζάκι στο παράθυρο, σε απόσταση ούτε ενός μέτρου ο ένας από τον άλλον. Είχε και έναν φοβερό χειμωνιάτικο ήλιο έξω. Μόλις του είπα ότι έβαλα τα κασετοφωνάκια και ξεκινάμε, η πρώτη του φράση ήταν, «το επώνυμό μου δεν είναι Νανόπουλος...». Αμέσως ήξερα ότι έτσι πρέπει να ξεκινάει και το βιβλίο. Στο τέλος αυτής της πρώτης συζήτησης ένιωσα και κάτι ακόμα που του το είπα, ότι όλες οι συζητήσεις μας γι' αυτό το βιβλίο έπρεπε να γίνουν μόνο από κοντά, ούτε καν τηλεφωνικές. «Έχω ακριβώς την ίδια αίσθηση και συμφωνώ απόλυτα. Θα πάρει περισσότερο χρόνο έτσι αλλά δεν πειράζει». Μας πήρε γύρω στα τρία χρόνια να ολοκληρώσουμε τις συζητήσεις, αφού το μεγαλύτερο διάστημα μένει στο Τέξας, όπου και διδάσκει. Αυτό που βοήθησε πολύ ήταν το γεγονός ότι το 2015 ήταν ο πρόεδρος της Ακαδημίας Αθηνών και έτσι βρισκόταν διαρκώς στην Ελλάδα. Γι' αυτό και το βιβλίο τελικά εκδόθηκε τον Νοέμβριο του 2015.

Τι άνθρωπος είναι ο Δημήτρης Νανόπουλος;

Ο Δημήτρης Νανόπουλος από χαρακτήρα είναι... βυθισμένος στην επιστήμη του 24 ώρες το εικοσιτετράωρο, εδώ και δεκαετίες. Πολύ συχνά στις συναντήσεις μας σκεφτόμουν «τι είναι αυτό που κάνει έναν άνθρωπο –ο οποίος τρώει ό,τι εμείς, που ντύνεται όπως εμείς, που έχει τις ίδιες ανθρώπινες συνήθειες όπως εμείς, να δημιουργεί πράγματα που θα μείνουν στην αιωνιότητα;».

Το βασικό του προτέρημα είναι ότι όλο το ταλέντο με το οποίο ήταν προικισμένος το έβαλε για το καλό της επιστήμης, και επειδή ταλέντο χωρίς δουλειά δεν έχει καμία αξία, δουλεύει σε εκπληκτικούς ρυθμούς και ωράρια. Επίσης, όπως όλοι οι πραγματικά σημαντικοί άνθρωποι έχει ένα «Εγώ» στο οποίο ο ίδιος δεν επιτρέπει να ασχοληθεί με κοινότοπα ή ασήμαντα πράγματα. Γι' αυτό, εδώ και πάνω από μισό αιώνα ασχολείται μόνο με αυτά που είναι σημαντικά σε παγκόσμια επίπεδο.

Το βασικό του «ελάττωμα» είναι πως, όταν είναι βυθισμένος στις εξισώσεις του, είναι σχεδόν αδύνατο να επικοινωνήσεις μαζί του. Εξαιτίας αυτού του γεγονότος υπήρξαν αρκετά χρονικά κενά στην επικοινωνία μας για το βιβλίο. Οπότε το «ελάττωμά» του είναι στην ουσία προτέρημα για τη Θεωρητική Φυσική.

Ποιος αποφάσισε τον τίτλο και ποιος τον υπότιτλο;

Ο τίτλος «μέσα μου» ήταν ειλημμένη απόφαση και στην πορεία των συζητήσεών μας προσπαθούσα να ακυρώσω κάθε άλλον τίτλο που ερχόταν ως ιδέα. Τι είχε συμβεί: Σε κάποια στιγμή, στην τρίτη ή τέταρτη συνάντησή μας, ο κύριος Νανόπουλος μου είπε ότι οι Αμερικάνοι ονομάζουν την Γη «the third rock from the sun»...

«Αυτός είναι ο τίτλος του βιβλίου» του είπα. Εκείνος απάντησε φυσικά σαν επιστήμονας: «Καλός είναι, αλλά περίμενε μήπως στην πορεία βρεθεί τίποτα άλλο καλύτερο»... Εμένα μου άρεσε τόσο πολύ, που όποιος τίτλος έπεφτε πλέον σαν ιδέα τον ακύρωνα... με επιτυχία. Τον υπότιτλο τον βγάλαμε μέσα σε λίγα λεπτά μαζί με τον κύριο Νανόπουλο και την Άννα Πατάκη...» [...]

Φύσσας Δ., (14.3.2018). *Ο Μάκης Προβατάς μιλάει για το παρασκήνιο δύο ξεχωριστών βιβλίων*, Athens Voice

Διαβάστε τη συνέντευξη στον ιστότοπο της Athens Voice, κάνοντας κλικ εδώ:

**Δραστηριότητες κατανόησης και παραγωγής
προφορικού & γραπτού λόγου**

1. Τι σημαίνει ο τίτλος του βιβλίου; Σας ελκύει, μαζί με τον υπότιτλο, να διαβάσετε το βιβλίο;
2. Πού οφείλεται, κατά τη γνώμη σας, η μεγάλη εκδοτική επιτυχία του βιβλίου (εικοστή χιλιάδα);

**Δραστηριότητα για τα δομικά &
τα γλωσσικά χαρακτηριστικά του κειμένου**

Ο Προβατάς αφηγείται την ιστορία της συγγραφής του βιβλίου χρησιμοποιώντας συστηματικά διάφορους χρονικούς προσδιορισμούς. Γιατί, κατά τη γνώμη σας, δίνει ο Προβατάς ιδιαίτερη έμφαση στους χρονικούς προσδιορισμούς στην αφήγησή του;

**Δραστηριότητες αναγνωστικής ανταπόκρισης
& δημιουργικής έκφρασης**

1. Ποιες είναι οι εντυπώσεις σας από τη συνέντευξη του Μάκη Προβατά στον Δημήτρη Φύσσα; Ποιες σημαντικές πληροφορίες αποκομίσατε για το βιβλίο και για την προσωπικότητα του Νανόπουλου;
2. Γιατί, κατά τη γνώμη σας, ο Νανόπουλος έγραψε την αυτοβιογραφία του; (Για την απάντησή σας μπορείτε να συμβουλευτείτε και το παρακάτω απόσπασμα από το οπισθόφυλλο του βιβλίου.)

[Από το οπισθόφυλλο του βιβλίου]

Μια ζωή σε ένα βιβλίο; Δεν είναι δυνατό... Τι να πρωτοπείς, τι να αφήσεις έξω, πώς να δώσεις στον άλλο να καταλάβει την απερίγραπτη χαρά και στιγμιαία ευτυχία μιας μεγάλης επιτυχίας, αλλά και τη βαθιά στεναχώρια και θλίψη μιας αποτυχίας, ιδιωτικής ή επαγγελματικής; Και στο κάτω κάτω, γιατί να το κάνεις; Όλα αυτά σκεφτόμουν όσο δουλεύαμε σ' αυτό το βιβλίο με τον Μάκη Προβατά, που η συνεργασία του ήταν *sine qua non*. Σιγά σιγά έπεισα τον εαυτό μου για τη χρησιμότητα ενός τέτοιου εγχειρήματος. Είχα την τύχη να ζήσω σε μια εξαιρετικά ενδιαφέρουσα περίοδο για την ιστορία της Φυσικής Στοιχειωδών Σωματιδίων και της Κοσμολογίας και με σκληρή δουλειά κατόρθωσα να συνεισφέρω στην πρόοδο της επιστήμης και να βάλω ένα λιθαράκι για την καλύτερη κατανόηση του Σύμπαντος. Η τροχιά μου ήταν «επιστημονικά κοσμοπολίτικη» -«πολλών δ' ανθρώπων ίδεν άσπεα και νόον έγνω» - και ίσως η εμπειρία αυτή να έχει κάποιο ενδιαφέρον και κάποια χρησιμότητα για τον αναγνώστη. Για να δει κανείς την πραγματική στόφα της επιστήμης, ακαλλώπιστη και αδρή...

Έγιναν 43 δώρες, πολλές φορές και τρίωρες, συναντήσεις του Δ. Ν. με τον Μ. Π., στις οποίες περιγράφηκαν τα πάντα γύρω από τη ζωή του, την επιστήμη του, τη σκέψη του, τις τέχνες, τους δικούς του φόρους τιμής... Όλα από την αρχή: «Το όνομά μου δεν είναι Νανόπουλος...»

(Από την παρουσίαση στο οπισθόφυλλο του βιβλίου)

Νανόπουλος, Δ., Προβατάς, Μ. (2015). *Στον τρίτο βράχο από τον ήλιο. Μία ζωή, η επιστήμη κι άλλα παράλληλα σύμπαντα*, Αθήνα: Πατάκης

ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΑΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΜΑΘΗΣΙΑΚΟΥ ΑΝΤΙΚΕΙΜΕΝΟΥ

Τίτλος: [ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΗ ΤΟΥ ΜΑΚΗ ΠΡΟΒΑΤΑ ΣΤΟΝ ΔΗΜΗΤΡΗ ΦΥΣΣΑ ΓΙΑ ΤΟ ΒΙΒΛΙΟ «ΣΤΟΝ ΤΡΙΤΟ ΒΡΑΧΟ ΑΠΟ ΤΟΝ ΗΛΙΟ»]

Σχεδιασμός Δημιουργία:

Αγγελάκος Κωνσταντίνος, Αλεξίου Γεωργία, Αυδή Άβρα,
Μερκούρη Αναστασία, Μητελούδης Πανταζής, Μητρούλιας Παναγιώτης,
Παπαλού Σοφία, Πασσάς Ιωάννης, Χριστόπουλος Δημήτριος

Ημερομηνία ανάρτησης: 11/12/2024 **Έκδοση:** v1.0

Το παρόν αναπτύχθηκε στο πλαίσιο της Πράξης «Συγγραφή, Αξιολόγηση και Ένταξη διδακτικών βιβλίων στο Μητρώο Διδακτικών Βιβλίων και στην Ψηφιακή Βιβλιοθήκη Διδακτικών Βιβλίων» με κωδικό ΟΠΣ (ΜΙΣ) 6010165, του Προγράμματος «Ανθρώπινο Δυναμικό και Κοινωνική Συνοχή 2021-2027» που υλοποιείται από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής και συγχρηματοδοτείται από το Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο.

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ
Υπουργείο Παιδείας, Θρησκευμάτων
και Αθλητισμού

ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ
ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗΣ
ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ

Με τη συγχρηματοδότηση
της Ευρωπαϊκής Ένωσης

Πρόγραμμα
Ανθρώπινο Δυναμικό και
Κοινωνική Συνοχή